

"BAM
TELI"NDE
ÇOCUK
KÖMÜR
MADENCİLER

11.12.1996 gecesi ATV'de Sımakta kömürlü sahalarda 7 den 70'e yüzlerce köylünün dünyanın en ilkel, iş güvenliği ve işçi sağlığı standartlarına zerre kadar değer verilmeyen koşullarda canları pahasına yeraltından kömür çıkarmalarına tanık olduk.

Turhan ÜNVER

Maden Yük.Mühendisi

Bu görüntüler; Kamboçya, Laos, Burma ya da Filipinler'de bambu ağacıyla tahkim edilmiş daracık kuyulardan zümrüt yada safir çıkaran yalın ayak-baldır çıplak Uzakdoğulu köylülere ait değildi. Ülkemizin Güneydoğusunda insan yaşamının hiçbir değerinin olmadığı Şır-

nak'ta yeraltından kömür çıkaran Tek ekmeğe muhtaç, her yaştan yoksul köylülere aitti. Bir maden mühendisi olarak bu koşullarda ve bu yöntemle kömür çıkarılan başka bir yer ne duydum, ne okudum ne de gördüm.

ATV'nin sevilen ve ilgiyle izlenen programı BAM TELI'nin başarılı yapımcısı Tayfun Talipoğlu, Anadolu'nun "kuş uçmaz ker- van geçmez" köşelerinde ekmeğini taştan-topraktan çıkaran insanların günlük yaşamlarından çarpıcı manzaraları en yalın, en duygulu ve içten bir şekilde TV ekranlarında gör- rüntülemeyi başarmış. Biz- ler de bu mesleğin mü- hendisleri olarak görüntüleri ibretle ve çaresizlik içinde izledik. Ülkemizde son yıl- larda ayyuka çıkan devlet- mafya-siyaset-tarikat iliş- kilerinin önüne geçilemeyen rezaletler ve ke- pazeliklerinden bihaber ya- şayan, insanların yol boylarında karşımıza gu- atırlı bir çocuk çoban, ta- şocağı işçisi bir kadın bazen Karadeniz'de balıkçı, Akdeniz'de orman işçisi ka- dınlar bazen de Çu- kurova'da pamuk toplayan çocuk, genç ve yaşlı in- sanlar olarak çıkmaktadır.

Yerüstünde ancak bir ki- şinin girip çıkabileceği kadar genişlikte, yaklaşık 70-80 cm. çapında açtıkları kuyulardan basit çıkık sis- temiyle 40-60 m. der- rinliklere inilerek kömür da- marı bulunmakta, kömür damarı içerisinde sağ ve sol yönlerde 80-100 metreye kadar kazı ile ilerleyerek tek kişinin çalışabileceği ge- nişlikte, göçük, yangın, pat- lama, boğulma ve karşılığı 10-12 saat çalışarak ekmek

1989-1990 yıllarında işletmeye yönelik yapılan saldırılarda hidrolik ekskavatörler, ağır kam- yonların bazıları ve depolar yakılmıştır. Bu olaylar üzerine TKİ Kurumu kısa sürede bu iş ma- kinalarını batıdaki diğer işletmelerine kaydırarak bu bölgedeki faaliyetlerini en aza indirmişti. Bu durum üzerine yöredeki politik güçlerin bas- kısıyla "işsizliği önleme, istihdam yaratma" ta- lepleri öne sürülmüş ve bu sahaların halka açıl- ması istenmiştir. O zaman ki hükümet yetkilileri, bu sahaların Sımak Valiliği İl Özel İdaresine dev- redilmesini sağlamışlardır. İl Özel İdaresi de bazı özel şahıslara (Mam-ı diğer aşiret reisleri) rüdvans usulü işletilmesi ,yada taşeron yöntemiyle kömür üretilmesi ve pazarlaması hakkını devretmiştir. Amaç, hem iş sahası açmak ve istihdam yaratmak hem de önemli ölçüde gelir sağlamak olunca kömür üretimi her ne yöntemle üretilirse üretilsin, yeter ki üretilsin haline gelmiştir. Bu görüntüleri TV den izleyince çaresiz, aç ve işsiz insanların emeğini vahşice sömürerek çok tatlı paraları ka- zanmanın fütursuzca sürdüğünü gördüm.

Ne ülkemizin doğal kaynaklarının tahrib edil- meden en rasyonel bir şekilde işletilmelerinin so- rumluluğunu taşıyan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, ne de iş güvenliği ve işçi sağlığı stan- dartlarına uygun çalışılıp çalışılmadığının kont- rolünü yapan, uluslararası sözleşmelere (ço- cukların ağır işlerde çalıştırılmamalarına dair) imza koyan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Ba- kanlığının bu görüntülerden hiç haberi olmadığı gibi ilgisini de çekmemektedir.

parası kazanan çocukları, 60-70 yaşında dedeleri BAM TELİ'nin çarpıcı görüntülerinde izledik. Bu programda, Tayfun Talipoğlu hiçbir kimsenin aklına gelmeyen ülkemizin en sahipsiz bir köşesinden hiçbir yerde göremediğimiz görüntüleri yansıtmakla kalmayıp onlara sevecen, kalpten kalbe hislerle sorular yönelterek körpecik yüreklerindeki duygularını, düşüncelerini, özlem ve umutlarını dile getirmelerini başarıyla gerçekleştirdi.

Eline, diline, soluğuna, emeğine sağlık !... çok yaşa Tayfun TALİPOĞLU !...

Yeraltının yüzlerce metre derinliklerinde oluşan kömürün üretilip yerüstüne çıkarılarak evlerde ısınma, fabrikalarında endüstriyel kullanım, Termik santrallerde enerjiye dönüştürülmesine kadar zor koşullar altında can pahasına binbir emek ve alın teriyle çıkarıldığını 65 milyon insanımıza göstermekle bugünlerin re-

vaçta sektörü kumarhane-uyuşturucu-döviz ticaretini devlet yetkilisi, politikacı,-mafya gücüyle yaparak milyarları ceplerine indirenlerin suratına bir şamar gibi indirdin.

Madencilikle bu görüntülere 1700'lü yılların Fransa'sında bile rastlanmadığı bilmektedir.

Ama 1996 Türkiye'sinde Avrupa ülkeleri Gümrük Birliği sözleşmesine imza koymakla, ABD Başkanı Clinton'la telefon görüşmesi yapmakla (!) övünülen, "Adriyaktik'ten Çin şeddine uzanan coğrafyadaki ülkelerin gıpta ile baktığı, Lider Türkiye" de (!) yaşanan görüntülerdi.

Şırnak ve Silopi maden işletmelerine 11-14 Ekim 1991 tarihinde mesleğimle ilgili bir görev nedeniyle gittiğimde de aynı görüntüleri o zaman yakından izlemiştim. Beş

yıl sonra çok daha yaygın ve ölümüne riskli bir artışla devam etmekte olduğunu görmüş oldum. Şırnak ve Silopi, ülkemizin tek asfaltit madeni sahalarına sahip olan bir yerdir. Literatürde Pyraobitümen olarak bilinen asfaltit; jeolojik olarak petrol öncesi bir ürün olup kireçtaşı, kumtaşı vb. formasyonlarda çatlaklar ve kontak zonu boşluklarında dolgu şeklinde yataklanma oluşturur. Homojen bir tabakalanma ve kalınlık göstermez. Petrol atık ürünü olan asfalta dönüşmemiş, oluşum ve yapı olarak asfalt önceki kabul edilen asfaltit yüksek kalorili ısı değerine sahip olması nedeniyle ülkemizde yaygın bir şekilde evsel ısınmada

ve sanayide kullanılmaktadır.

TKİ Kurumu, 1985-1986 yıllarında Şırnak ve Silopi asfaltitlerini modern bir işletmecilikle çıkarabilmek için sahalarda rezerv sondajları yapmış, 500.000 Ton/yıl üretim kapasiteli bir açık işletme projesi hazırlamıştır. Projeye uygun makina ve teçhizat seçimini yapmıştır. 20 yd³lük ekskavatörler, 65 ton'luk ağır kamyonlar, 10 yd³ lük hidrolük ekskavatörler ve delik delme makinaları alarak büyük yatırımlar gerçekleştirmiş, modern bir teknoloji ve rasyonel bir işletmecilikle faaliyetlerine başlamıştı. Sonraki yıllarda bölgede başgösteren etnik terör olaylarının artması işletmecilik faaliyetlerini de doğrudan etkilemiştir.

Asfaltitlerin yeraltı madencilik yöntemleriyle üretilmesi için TKİ Kurumu tarafından ODTÜ Maden Mühendisliği Bölümüne bir proje yaptırılmıştır. Bu proje kapsamında asfaltitlerin kendiliğinden yanma riski saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan deneyler sonucu, asfaltitlerin kendiliğinden yanma risk indeksinin "orta-yüksek" olduğu, yangın çıkması için uygun çevre koşullarının yaratılması halinde açık alevli yangınlar olabileceği belirtilmektedir. Asfaltitlerde yanma sonucu metan, etilen, etan ve propilen gazları açığa çıkmaktadır. Gaz analiz so-

nuçlarının en ilginç tarafı ise sıcaklık artışı ile birlikte Hidrojen sülfür (H₂S) gazı miktarında artış görülmesidir. Yanma sırasında CO ile birlikte açığa çıkan H₂S, tutuşma sıcaklığına yaklaştığında maksimum değere ulaşmaktadır.

Tutuşma sıcaklığının artması ile birlikte artan yanma hızı ve toplam yanmanın süresi, asfaltitlerin kendiliğinden ısınma sonucu tutuşma aşamasına yaklaşması durumunda açık alevli yanmanın önlenmesinin çok güç olacağı sonucunu getirmektedir. Bu aşamada açığa çıkan H₂S gazı, CO gazına kıyasla çok daha zehirli ve aynı zamanda patlayıcı bir gazdır. Nizamnamelere göre H₂S gazının yeraltında izin verilen maksimum konsantrasyonu % 0.001 dir. (CO için bu değer %0.005) 0,07 oranında) H₂S, 0,5-1 saatte, % 0,1-0,2 oranındaki H₂S ise bir kaç dakikada ölüme neden olmaktadır.

Asfaltitlerde tutuşma sıcaklığının aşılması ve açık alevli yanmaya geçilmesi durumunda, kömürlerden farklı olarak CO ile birlikte CO ten 5 kat daha tehlikeli olan H₂S gazının çıkması ve yanma olayının çok hızlı seyretmesi yangını durdurmak veya izole etmek için (barajlama) gerekli olan zamanı daha da kı-

saltabilecek veya bu zamanın değerlendirilmesini engelleyebilecektir. Yangın durumunda yanma ürünü metan ile birlikte açığa çıkan gazlar metana kıyasla patlama alt limitleri daha düşük olan Hidrojen sülfür (H₂S), etilen (C₂H₄), etan (C₂H₆) ve propilen (C₃H₆) ise patlamaya elverişli bir ortam oluşturacaktır.

DeneySEL sonuçların ışığı altında düşünülüğünde, asfaltitler de yeraltı madencilik yöntemleriyle işletmecilikte oksidasyona neden olunan koşullarda sıcaklık artışı olacak, tutuşma sıcaklığına ulaşılmasından sonra yanmanın çok hızlı seyrettiği ve yanma ürünü gazların zehirleyici-patlayıcı niteliği gözönüne alındığında yangın sırasında önlem alınmasının olanaksızlığı açığa çıkmaktadır.

Bu bilimsel araştırmalar ve uygulamaların sonuçları ülkemiz ilgililerine ve yetkilileri için bir anlam taşıyor mu bilemiyorum. Ama orada çocuklar yerin bilmem kaç metre altında Ne ILO sözleşmelerinden, ne de maden emniyet nizamnamelerinden haberleri var.